KIF KIENET TISSAJJAR IL-FEKRUNA F'WIED IL-GĦAJN.

Steve Borġ tkellem ma' Marjanna Mercieca Tal-Gabbana fis-6 t' April 2005 f'Wied il-Għajn.

Meta kont tifel niftakar lil nannuwi jgħaqqad l-għażel, jiċċomba x-xbieki u jiġma' l-konż ma' l-art maġenb is-sodda tiegħu. Ta' tifel żgħir kont dejjem nilgħab bil-kaxxa tal-għodda li kellhu, mimlija skriepel, ċomb, imrietel, imsell u mitt elf ħaġa oħra. Għalkemm kont għadni daqs nitfa, naf li xi drabi kien jaqbad il-fkieren ukoll. Għal sajjied tal-mistier, kulma jitla' mal-konż jew jimmalja ruħu ma' l-għażel u jista' jinbiegħ jew jittiekel, mela merħba bih. Niftakar lin-nannuwi jnixxef xi dahar ta' fekruna fil-bitħa li kellhu, fejn kien iżomm tajra safra bil-pinen imnittfa ħalli fis-sajf toqgħod taqbad id-dubbien. Marjanna tiġi l-kuġina ta' Pawla, li hi nnifisha tiġi l-kuġina t'ommi. Kif tgħidli Pawla, dak iż-żmien il-friegħi tal-familji ta' Wied il-Għajn kienu kollha ta' l-istess siġra.

Illum il-fekruna hija mħarsa bil-liġi skond l-Att 76 ta' l-1992. Għażilt li nikteb dwar dan il-qasam, għaliex naf li din ir-riċetta hija ta' nteress għall-finijiet ta' dokumentazzjoni antropoloġika dwar l-ikel tradizzjonali ta' pajjiżna.

"Missieri Rużar kien bidwi u sajjied ukoll. Kellu luzzu mdaqqas li bih imur jistad għal qabda kbira. Hekk kienu n-nies ta' Wied il-Għajn fi tfuliti. Il-fkieren[1] jinqabdu fi żmien il-lampuki. Kienu jittieklu fis-sajf għaliex is-sajjieda ma kellhomx l-armar ta' daż-żmien biex jibqgħu jaqbdu l-lampuki. Meta kienu jaqbdu xi fekruna li timmalja ma' xi xibka jew parit, is-sajjieda kienu jaqsmuha bis-sehem[2]. Ikunu bejn sitta jew tmienja.

Missieri kien iqiegħed il-fekruna fuq daharha għal xi jumejn sabiex issum. Iħalliha[3] l-maħżen li kellna. Wara jaqtgħalha rasha u jqattar id-demm[4] minn għonqha għal ġo xi borma jew kazzola. Wara li d-demm jagħqad, kont tista' tagħmlu ġo taġen u taqlih biż-żejt u ftit melħ u tieklu bil-ħobż.

Il-qoxra kienu jnixxfuha u jbiegħuha[5] biex iżejjen xi ħajt, l-istess bħal ma kienu jagħmlu bl-għeġejjeż. Bis-sikkina jaqtgħalha dahra minn ma' żaqqha u jiġu jidhru l-fwied, l-imsaren u l-ġwienaħ. L-imsaren jitnaddfu mill-ħmieġ sabiex jissajru fl-istuffat. Ir-ras taqsamha minn nofs bħal ta' fenek u tqatta' l-biċċiet tal-laħam li jkollok miż-żaqq, id-dahar u l-ġwienaħ fid-daqs li trid int. Meta nannuk Żaren kien ibiegħ il-fekruna bl-użin[6], kien iħallat il-laħam: id-dahar, il-kirxa u l-fwied.

Il-laħam tagħha tagħtih fawra fil-misħun u titfa' daqsxejn melħ. Kif tkun sħuna tqaxxarha u tibda biex tagħmel l-istuffat bħal tal-fenek. Waqt li tkun qed issir, tibda ħierġa riħa miżża bħal meta int issajjar iċ-ċief jew tajr ieħor tal-baħar, bħal blonġos, it-tiġieġa tal-baħar u l-borka. Lil dawn, iżda, qabel ma taqlihom jew tagħmilhom stuffat, trid tgħoddashom fil-ħall, biex togħmthom titjieb.

Ejja ngħidu li għandna ratal laħam tal-fekruna, diġa mfawwar u mqaxxar. Tqalli tewma u basla, tqatta' kwart u nofs tadam, taċ-ċatt aħjar għaliex aktar imlaħħam, u tqiegħed kollox ġol-borma. Żid ponn pizzelli friska, tuffieħa ta' Belludja mdaqqsa u mqatta', zunnarija, nofs kikkra żbib, raxxa bużbież, żewġ werqiet tar-rand, il-qoxra ta' lumija u ħwawar kif tiggosta int. Tista' titfa' l-merqtux, il-ħabaq, in-nagħniegħ u anki l-ispika. Iżda mhux il-klin jew is-sagħtar.

S'intendi trid titfa' wkoll il-laħam tal-fekruna u żżid l-ilma kemm hemm bżonn. Meta tkun tfajt kollox fil-borma, kebbes il-kenur jew qabbad l-ispiritiera. Il-fekruna, il-qarnit, il-klamar u l-bebbux kollha jridu nar bati, għaliex inkella laħamhom jinħataf, jinxtorob u jibbies.

Kien hawn min kien iżid il-patata u l-ġewż fl-istuffat iżda mhux se titfa' l-pastard jew il-kaboċċi, għax dawk jagħtu togħma oħra. Wara siegħa nar trid tara jekk il-laħam sarx billi tniffdu bil-furketta. Jekk il-

furketta tidħol bla tbatija, ikun sar. Hawn min jgħalli l-ispagetti u jaqleb l-istuffat fuqu. Jekk se tieklu mingħajr għaġin, tista' tieklu bil-ħobż u tbill fil-meraq.

Il-fekruna kienet imfittxija minn kulħadd, mill-foqra u s-sinjuri. Minħabba li aħna f'Wied il-Għajn kellna tliet ijiem vġili[7] – l-Erbgħa u s-Sibt tal-Madonna tal-Karmnu u l-Ġimgħa bl-obbligu tal-Knisja – u li fihom ma stajniex nieklu laħam, konna xi drabi nieklu l-istuffat[8] tal-fekruna minflok. Qed insemmi anki darba fil-ġimgħa. Illum ma tistax taqbadha għaliex jekk tagħmel hekk teħel xi ċitazzjoni.

<u>Stuffat tal-Fekruna</u>

ratal (800g) laħam tal-fekruna
300g tadam taċ-ċatt
tewma
basla
nofs kikkra żbib
ponn piżelli
zunnarija
tuffieħa ta' Belludja
qoxra ta' lumija
raxxa bużbież
żewġ weraq tar-rand
ħwawar

©Steve Borġ 2006

<u>Riferenzi:</u>

[1]Feliċ Grech Ta' Marozz kien fiż-żmien armat f'Marsaxlokk b'luzzu ta' ħamsa u għoxrin xiber. Illum jgħodd sebgħa u tmenin sena. Għamel għomru sajjied. Waqt li kont qiegħed nintervistah ħareġ li ommu Pawla Bonniċi Ta' Marozz tiġi l-kuġina ta' nannuwi Żaren ir-Rużun. Huwa jgħidli li "l-aktar li jinqabdu fkieren huwa bil-ganċ. Dawn ikunu telgħu fil-wiċċ sabiex jieħdu n-nifs. Kif tigganċja fekruna ttellagħha fuq il-qoxra. Ftit wara tara r-raġel jew il-mara tiela' fil-wiċċ tfittex lis-sieħeb. Aħna konna nfittxu n-nebula biex naraw jekk huwiex raġel." 8 t' April 2005 lejn il-fawwara ta' Marsaxlokk.

[2]"Ġieli mort ħdejn il-vinċ tal-pjazza ta' Wied il-Għajn narahom iqattgħu xi fekruna biex jeħduha bis-sehem. Kelli dawk it-tmien snin. Hekk kif jaslu l-art, wieħed mis-sajjieda jkun mar il-Pixkerija bil-ħut. L-oħrajn ikunu għamlu għadd ta' gżuż ta' ħut mixrub. Meta ngħidu 'ħut mixrub', dan ifisser dak il-ħut li kien immaljat u li dar għalih ħut kbir li jkun mexmixlu rasu u xoroblu demmu. Ħafna drabi fost il-ħut mixrub ikun hemm it-trill, il-vopi, l-isparli u l-gallina. Bil-ħut mixrub konna mmorru għand il-bdiewa, li jkunu mxennqa għall-ħut, nagħtuhom il-ħut u jagħtuna l-ħaxix skond l-annata, irkotta jew tin taċ-ċappa. Mal-gożż jagħmlu biċċiet ta' fekruna li jkunu l-ishma tas-sajjieda. Immur fuq il-moll, biex neħdilhom it-tè, u jordnawli nħares lejn il-baħar. Sajjied minnhom jibda jmiss gozz u mingħajr ma narah, jgħidli "Dan għal min hu?" U jien ngħidlu isem ta' sajjied li jmissu sehem. Jagħmlu hekk ħalli ma jiġġildux bejniethom dwar min ħa l-isbaħ ħut." Pawla Merċieca fis-7 t' April 2005.

[3]Missieri Edwin jgħidli li nannuwi Żarenu Bonniċi r-Rużun kien "jaqbad il-fkieren jew bil-konz tal-qiegħ inkella jigganċjhom meta jkunu rieqda f'wiċċ il-baħar. Kif jidħol minn barra kien jorbothom minn saqajhom b'lenza jew kalament, tul ta' xi qama u nofs, u jħallihom marbuta ħdejn il-kajjikk fil-port ta' Wied il-Għajn. L-fekruna tħobb tiekol il-ħut, mhux il-ħaxix. Il-fekruna tkun immażżrata mal-mazzra tiegħek u ħadd ma jisraqhilek. Is-sajjieda kollha jafu ta' min hi kull mażżra u n-nies dejjem ix-xatt jindokraw l-opri. Għalina l-fkieren kollha xorta, m'hemmx razza." 26 ta' Marzu 2005. Feliċ Grech Ta' Marozz jaf li "s-sajjied ikun jaf kemm hemm fond fejn imamżżra l-fekruna u jagħtiha qama iżjed. Norbtuha mill-ġogi tal-ġewnaħ ta' wara, mhux ta' fuq biex hi tkun tista' taqdef il-kalun li jkollha u jkun hemm il-mulett fil-qiegħ taqbdu. Inżommuha ħajja dejjem jekk inkunu se niħduha l-pixkerija. Aħna ma kellniex friża u l-pixkerija kienu joqtlu l-fkieren bil-ġurnata, bħal l-Erbgħa. Dak irid ikollok skieken apposta għaliha u rasha jiftħuha b'manara." 8 t'April 2005.

[4]"Id-demm nitfugħ ġo dixx u nitfgħu l-melħ biex jagħqad, ma jibqax maħlul. Noħroġ inbiegħ u jkolli d-demm ukoll. Nagħtih ġo karta mingħajr ħlas lil min jixtri l-laħam tagħha." Feliċ Grech Ta' Marozz fit-8 t'April 2005.

[5]Feliċ Grech Ta' Marozz jiftakar li "l-qoxra konna nkissruha u nbigħuha biex ipittruha minn ġewwa. Jagħmlu xi raġel, xi żiemel jew xi salib ta' Malta. Mhux se jiżbgħu fuq l-għekiesi ta' daharha. Kien hemm min kien jagħmilha mal-velestrun ta' l-bieb biex iżejjen. Mhux minħabba l-għajn bħal qrun jew xi baħbuħa." 8 t'April 2005. Joe Attard Tabone jgħidli li "ommi Katarina kienet twissini sabiex ma mmissx ras il-fekruna wara li din tkun maqtugħa minn ġisimha, għaliex fis-saħna tad-demm tibqa' tiftaħ u tagħlaq ħalqha" 3 ta' Diċembru 2005.

[6]"Qatt ma smajt sajjied jgħajjat bil-fkieren, għalkemm in-nies kienu jriduh. Jgħajtu b'kollox imma mhux bihom. Ma nafx għaliex. Qalu li l-fekruna kienet tbejjet ir-Ramla l-Ħamra. Issa bin-nies fuq ir-ramla kif tridha tbejjet?" Pawla Merċieca fis-7 t'April 2005. Feliċ Grech Ta' Marozz jgħidli li "konna ngħajtu biha bħal ħut ieħor. Ngħajtu "Fekruna min irid għall-istuffat?" Aqwa mill-laħam, iżda stuffat biss tmur. M'hemmx biża mil-liġi għax toqtolha quddiem il-pulizija wkoll." 8 t' April 2005.

[7]Joe Attard Tabone jiftakar meta "daqs erbgħin sena ilu sajjieda u dilettanti Għawdxin kienu jorbtu l-fkieren fil-menqa ta' Marsalforn. L-Għawdxin kienu jagħmlu ħafna għaliha, speċjalment fi żmien is-sawm u l-Ġimgħa l-Kbira, Missieri Franġisk kien iħobb jagħmel-aljotta minn għadamha. 3 ta' Diċembru 2005.

[8]Feliċ Grech kien jagħmel l-istuffat ftit differenti minn kif kienu jafuh Pawla u Marjanna Merċieca. "Kemm jien u anki l-mara, Rita, konna nitfgħu nofs pinta nbid aħmar biex tieħu t-togħma. Naf min kien iżid mat-tużżana u nofs żebbuġ iswed tal-għadma." 8 t'April 2005.